

TDK-dolgozat

2024

NEUMANN JÁNOS EGYETEM
MNB INTÉZET: FENNTARTHATÓ PÉNZÜGYEK KÖZPONT
NEMZETKÖZI GAZDASÁG ÉS GAZDÁLKODÁS MESTERSZAK

**AZ EURÓPAI INTÉZMÉNYEKBE VETETT BIZALOM VIZSGÁLATA AZ
EURÓ BEVEZETÉSÉNEK HATÁSÁRA LITVÁNIÁBANAN**

**ANALYSIS OF THE IMPACT OF THE INTRODUCTION OF THE EURO ON
TRUST IN THE EUROPEAN INSTITUTIONS IN LITHUANIA**

Sárik Kata Sára

Konzulens: Baranyai Eszter

Kézirat lezárásának dátuma: 2024. 04. 15.

TARTALOM

1.	ABSZTRAKT.....	V
2.	BEVEZETÉS	1
3.	LITVÁNIA: HÁTTÉR	2
4.	KUTATÁSI KÉRDÉSEM ÉS HIPOTÉZISEM.....	6
5.	IRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ	7
6.	AZ EURÓPAI UNIÓS INTÉZMÉNYEK.....	11
7.	ADATOK.....	13
	7.1.1. Tágabb időhorizont	15
	7.1.2. Az alapmodellben használt adatok	18
8.	MÓDSZERTAN.....	20
	8.1. HECKMAN-KORREKCIÓ	21
9.	EREDMÉNYEK	22
	9.1.1. Leíró jellegű összehasonlítás.....	22
	9.1.2. Probit modell eredmények.....	24
10.	KONKLÚZIÓ	28
	IRODALOMJEGYZÉK	30
	MELLÉKLETEK.....	36

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. táblázat: Khi négyzet próba eredményei a Halott-e és a Bízik-e változókra.....	15
2. táblázat: Leíró statisztika a 2014-es és 2015-ös adatokra.....	19
3. táblázat: Az intézményi bizalom százalékos összefoglalása.....	22
4. táblázat: A vizsgált változók és az EP-be vetett bizalom kapcsolatának Probit-regressziós összefoglaló táblázata.....	24
5. táblázat: a vizsgált változók és az EB-be vetett bizalom kapcsolatának Probit-regressziós összefoglaló táblázata.....	25
6. táblázat: a vizsgált változók és az EKB-be vetett bizalom kapcsolatának Probit-regressziós összefoglaló táblázata.....	26
1. ábra: Litvánia: Munkanélküliségi ráta 2003 és 2022 között	3
2. ábra: Litvánia: Inflációs ráta 2008 és 2028 között	4
3. ábra: Bruttó havi bér, EUR index.....	5
4. ábra: A demográfiai változók összetétele.....	14
5. ábra: Az Európai Parlamentbe vetett bizalom 2012-2017 között.....	16
6. ábra: Az Európai Bizottságba vetett bizalom 2012-2017 között.....	16
7. ábra: Az Európai Központi Bankba vetett bizalom 2012-2017 között.....	17
8. ábra: Az Európai Parlamentbe vetett bizalom 2014 és 2015-ben.....	22
9. ábra: Az Európai Bizottságba vetett bizalom 2014 és 2015-ben.....	23
10. ábra Az Európai Bizottságba vetett bizalom 2014 és 2015.....	23
11. ábra Intézményi bizalom és a kor kapcsolata.....	27

1. ABSZTRAKT

A tanulmányom célja, hogy megvizsgáljam hogyan változott az Európai Parlament, az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank iránti bizalom Litvániában az euro bevezetésének idején, 2014 és 2015 között, valamint az esetleges változást milyen tényezőkkel lehet összefüggésbe hozni. Probit modellt alkalmazok, demográfiai és egyéb kontrollváltozókkal, valamint egy euro dummy változóval, amely megmutatja, hogy az adatok az euró bevezetése előtti vagy utáni időszakban kerültek-e összegyűjtésre. Eredményeim azt mutatták, hogy Litvániában nőtt a bizalom 2014-ről 2015-re mindhárom uniós intézmény esetében. A különféle specifikációkból az rajzolódik ki, hogy általában lehet pozitív bizalmi változással összefüggésbe hozni az euró bevezetését, egyéb tényezőkre kontrollálva. Azok a válaszadók, akik internethozzáféréssel, vagy magasabb jövedelemmel rendelkeznek, illetve korábban már hallottak az adott intézményről inkább bíznak a három intézményben. Az eurobevezetés körüli években látjuk, hogy az európai intézmények fokozatosan megerősítették hitelességüket Litvániában. Előretételezve más országok eurobevezetésére, az európai intézmények számára Litvánia példája hasznos információval szolgálhat.

2. BEVEZETÉS

Az intézményi bizalom az egyik alapvető társadalmi tényező, amely meghatározza egy ország politikai, gazdasági és társadalmi stabilitását. A magas szintű intézményi bizalom a polgárokból megnyilvánuló hajlandóságot jelenti arra, hogy megbízzanak az állami intézményekben, a kormányban, a jogrendszerben és más közintézményekben, valamint hozzájárulnak a társadalmi összetartás és együttműködés erősítéséhez. Mindez alapvető fontosságú a demokratikus folyamatok megfelelő működéséhez és a gazdasági fejlődéshez. (Zmerli et al. 2007)

Amikor az európai intézményekkel kapcsolatos bizalomról beszélünk, számos tényező játszik szerepet az emberek attitűdjének kialakulásában. Ezek közé tartoznak például az intézmények átláthatósága, hatékonysága, felelősségvállalása és az állampolgárok részvétele a politikai folyamatokban. (Zmerli et al. 2007) Az európai integráció során az Európai Unió intézményeibe vetett bizalom különösen fontos, mivel az uniós intézmények döntései közvetlen hatással vannak az egyes tagállamok és az uniós polgárok életére. (Hudson, J. 2006)

Kutatásomhoz Litvánia vizsgálatát választottam, amely a közelmúltban csatlakozott az eurózónához és 2004-ben lett az unió teljes jogú tagja, így friss adatokon keresztül követhetjük nyomon az európai intézményekkel kapcsolatos társadalmi megítélést. A litván példa vélhetően szolgál némi tanulsággal más uniós országok számára is, hiszen Litvánia az Európai Unió tagjaként részt vesz az uniós intézményrendszerben és politikai folyamataiban. Ugyanakkor Litvánia vizsgálatakor érdemes szem előtt tartani az ország saját politikai és gazdasági kontextusát, dinamikáját is. Például az EU által hozott döntéseknek nem egységes hatása van az országokra, és ezek befolyásolhatják az emberek uniós intézményekkel szembeni bizalmát. Emellett a litván politikai elit kommunikációja és intézményeinek átláthatósága, valamint az uniós tagság előnyeinek és kihívásainak kommunikálása is meghatározó szerepet játszhat az intézményi bizalom alakulásában (Litvániában is). (Rakutienė és Unikaitė-Jakuntavičienė 2020)

A litván intézményi bizalom elemzésére lehetne további mélyreható vizsgálatot végezni az ország sajátos kontextusának és társadalmi dinamikáinak figyelembevételével. Ebben a kutatásban, letisztult két kérdést jártam körbe, melyek a hallott-e már az adott uniós intézményről – ez a tájékozottság felmérésére irányul – illetve a megbízik-e az adott uniós intézményben. Ezzel a két kérdéssel is látványosan kirajzolódik a polgárok hozzáállása a intézményekhez, illetve az Európai Unióhoz egyaránt.

3. LITVÁNIA: HÁTTÉR

Litvánia egy kis balti állam, amely az Európai Unió és az eurózóna tagja. A gazdasága főleg a szolgáltatásokra, az iparra és a mezőgazdaságra épül. A szabad piacgazdaság és az exportorientált modell jellemzi, különösen azokban iparágakban, mint az autóipar, az elektronika és az energetika. Az ország jelentős exportőr, különösen az Európai Unióba és a keleti szomszédos országok számára. (*Lithuania, Britannica*, 2024)

A három balti állam közül Litvánia gazdasága a legnagyobb. Továbbá Litvánia tagja a WTO-nak és az OECD-nek, valamint a rendkívül magas humán fejlettségi szinttel rendelkező nemzetek csoportjának is. (Ministry of Foreign Affairs, Lithuania 2024)

Litvánia az 1990-es években áttért a központi tervgazdaságról a piacgazdaságra, miközben számos liberális reformot vezetett be. 2004-ben a szomszédos balti köztársaságokkal együtt belépett az EU-ba, majd gyors növekedési tendenciát mutatott. Vonzóvá vált a külföldi befektetők és a nemzetközi kereskedelem számára, emellett a kormányzati reformok és a gazdasági liberalizáció is hozzájárultak az ország gazdaságának növekedéséhez. (*Bank of Lithuania*, 2022) A 2000-es évek elején a gyors növekedés következtében, a "balti tigris" nevet kapta az ország. (Kowalczyk M., 2017) A függetlenség 1990-es visszanyerése óta Litvánia GDP-je több mint 500%-kal nőtt. A balti államokban összesen 3,3 millióan vannak jelen a munkaerő piacon, közülük 1,5 millióan Litvániában élnek. (Republic of Lithuania and the IMF)

A GDP-növekedés 2008-ban érte el csúcspontját, 47,8 milliárd dollárral. A többi balti államhoz hasonlóan Litvánia is súlyos recessziót élt át 2009-ben, a GDP csaknem 15%-kal csökkent. Az ország gazdasága 2009 harmadik negyedévében, e súlyos recessziót követően kezdte a fellendülés jeleit mutatni. A 2010. évi 1,3 százalékos pozitív eredménnyel és a 2011 első félévi 6,6 százalékos növekedéssel újra növekedésnek indult. 2015-től kezdve a GDP rapid növekedést mutatott és 2020-ban elérte a majdnem 57 milliárd dolláros szintet. Az ország gazdasága az EU leggyorsabban növekvő gazdaságai közé tartozik. (Republic of Lithuania and the IMF)

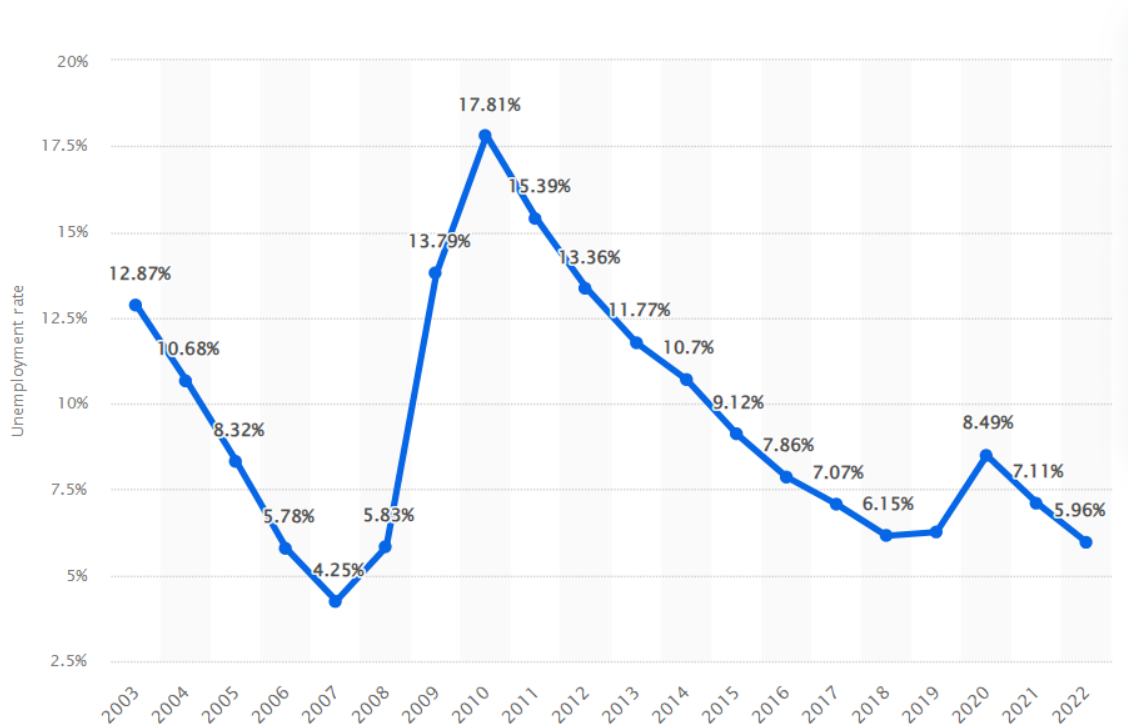
Litvánia pénzügyi helyzete stabil. Az IMF adatai alapján a bruttó adósság a GDP mintegy 36,3%-án stabilizálódott a 2019-es költségvetésben, amely 0,5%-os többletet eredményezett. A 2019. évi költségvetés nettó egyenlege pozitív volt, azonban ez a tendencia 2020-ban nem folytatódott a Sars-covid-19 pandémia következtében. 2020-ra az államadósság a valaha volt legmagasabb szintre ugrott 46,2%-ra, ez a szint azóta az elmúlt

években stabilizálódott, 2022-ben 38,1%-ra esett vissza. (Republic of Lithuania and the IMF)

A dolgozatban 2014-re és 2015-re fókuszálok, ezekben az években a litván gazdasági és politikai környezet a következőképpen alakult: 2012-ben Algirdas Butkevičius miniszterelnök decemberben új kormányának élén bejelentette, hogy, az euróövezethez való mielőbbi csatlakozás a kormány egyik legfontosabb prioritása. 2013 februárjában a litván kormány jóváhagyta az euró 2015-ös bevezetésének tervét. (Ministry of Finance of the Republic of Lithuania, 2014)

2015 januárjában Litvánia a litván litast az euróra cserélte, ami jelentős lépés volt az ország gazdaságában és integrációjában az európai piacokba. Ez, mint korábban említettem növelte az ország stabilitását és vonzerejét a külföldi befektetők számára, valamint segített csökkenteni az árfolyamkockázatokat és megkönnyítette az üzleti tevékenységet az európai partnerekkel.

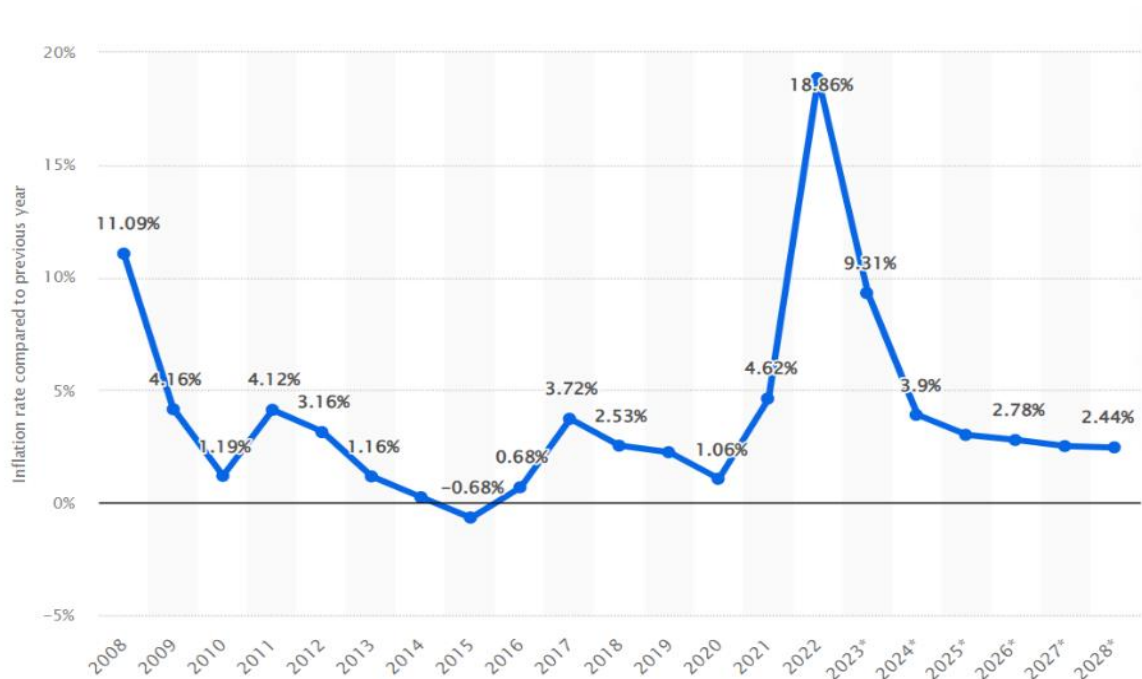
A munkanélküliségi ráta 2010 után kezdődően, az euró bevezetésének időszakában is szembetűnő csökkenést mutatott (1. ábra). 2014-ben viszonylag magasan állt, 10,7%-on, volt a 2008-as gazdasági válság utáni időszak következtében. (Statiszta, 2021)

1. ábra Litvánia: Munkanélküliségi ráta 2003 és 2022 között (Forrás: Statista)

A kormányzati intézkedések és a gazdasági fellendülés hatására 2015-ben tovább csökkent a munkanélküliségi ráta. Az év végére 9,12% alá esett vissza, ami jelentős javulást jelentett az előző évekhez képest. Ez a folyamat részben az ipari termelés növekedésének, a beruházások növekedésének és a fogyasztói bizalom növekedésének volt köszönhető. (Statiszta, 2021)

2014-ben Litvániában minimális infláció volt tapasztalható (2. ábra), 0,24%-ra csökkent a 2013-as 1,16%-hoz képest, amely főként az általános gazdasági helyzet stabilizálódásának és a fogyasztói árak enyhe emelkedésének volt köszönhető, valamint 2004 óta próbálták tartani a válságos időszakoktól függetlenül az ERM-II árfolyamrendszert az eurózónához való csatlakozás kritériuma miatt. 2015-re mínusz 0,68%-os defláció alakult ki, amelynek oka lehetett, hogy az árak csökkentek az euró bevezetésével járó átmeneti hatások miatt. Amikor egy ország áttér a saját valutájáról az euróra, általában tapasztalható egy átmeneti árstabilitás vagy akár árcsökkenés, mivel az árakat az új valuta bevezetése előtt az euróhoz igazítják (Swedbank, *Flash comment: Lithuania*, 2015).

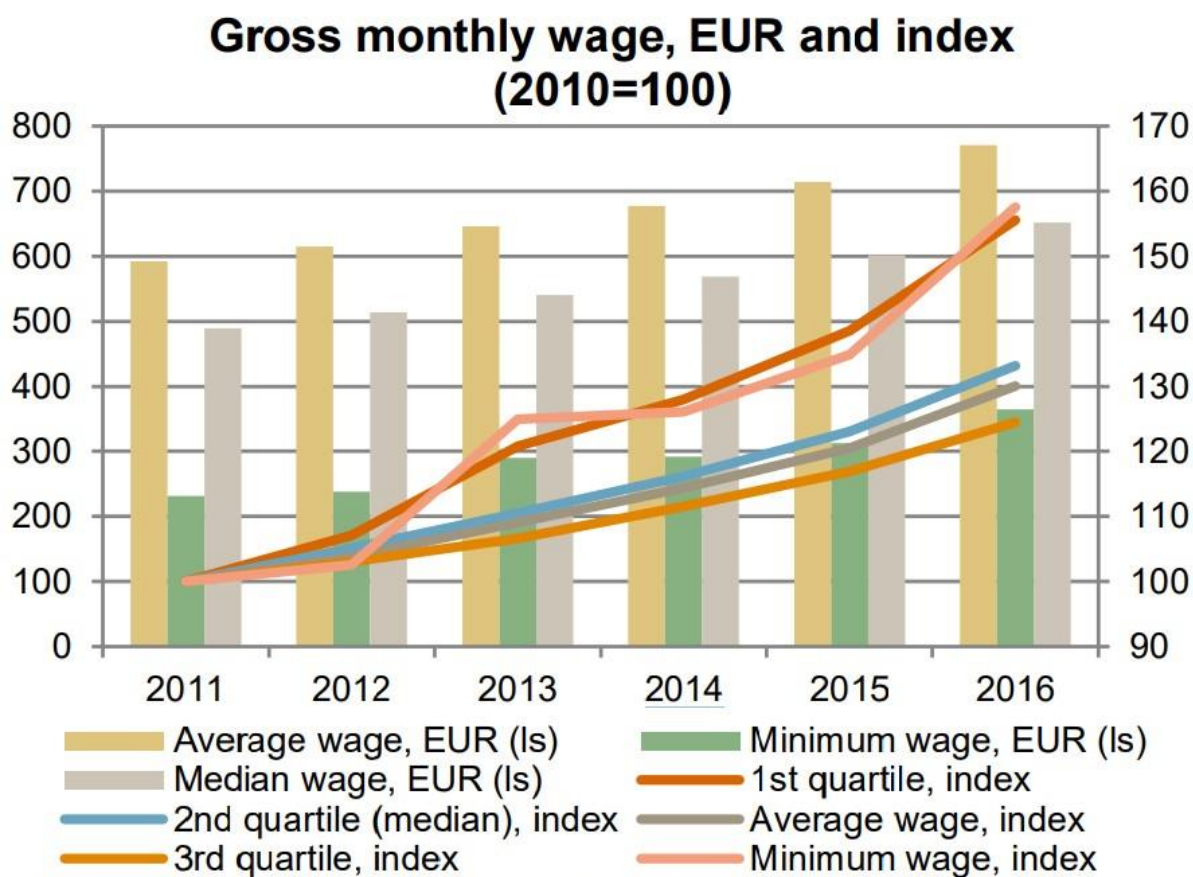

2. ábra Litvánia: Inflációs ráta 2008 és 2028 között (Forrás: Statista)

Továbbá 2015-ben a deflációnak és a gyors árcsökkenésnek az olajárak is lehetnek okozói. 2015-ben a globális olajpiacokon 30,53%-os csökkenés volt megfigyelhető az árakban (WTI Crude Oil Prices - 10 Year Daily Chart). Ennek oka lehetett Kína akkori

gazdasági lassulása, a piaci túlkínálat, illetve az OPEC döntései, miszerint nem hajtottak végre termelés csökkentéseket annak érdekében, hogy fenntartsák az olajárakat.

Litvániában a bérek növekedése ebben a két évben erőteljes volt, ezt a 3. ábra jól demonstrálja. Litvániában 2011 és 2016 között a bruttó átlagbér 30%-kal nőtt. Az erőteljes bérnövekedés mögött több ok is meghúzódik: a havi minimálbér emelkedése, amelyet 2011 óta több lépésben 64%-kal emeltek. A bérnövekedés olyan széles körű volt, hogy az alacsony, közepes és magas keresetűeket egyaránt érintette. A jövedelemeloszlás felső 20%-ában élők egy háztartás tagjára jutó átlagos rendelkezésre álló jövedelem 2015-ben 42%-kal nőtt 2012-höz képest. A jövedelemnövekedés még gyorsabb volt az ország legmagasabb jövedelemmel rendelkező 1%-a esetében. 2015-ben a jövedelmek megugrását indokolhatta az euró bevezetése, az osztalékok beérkezése vagy más események is (Galdikienė, L. 2014).

3. ábra Bruttó havi bér, EUR index (Forrás: Statistics Lithuania and Swedbank)

Litvánia 2014 és 2015 között politikai és gazdasági szempontból is fontos változásokat tapasztalt. Politikai értelemben 2014-ben tartottak parlamenti választásokat, amelyek eredményeként a Kereszténydemokrata Néppárt és az ellenzéki Szociáldemokrata Párt is megerősödött (IFES Election Guide, 2014). Az ország politikai stabilitása továbbra is megmaradt, és Litvánia továbbra is szoros kapcsolatot ápolt nyugati szövetségeseivel, az EU-val és a NATO-val. Gazdasági téren Litvánia GDP-je tovább nőtt, és a munkanélküliségi ráta csökkent, bár az európai gazdaságokat sújtó globális bizonytalanságok lassították a gazdasági növekedést. Az olajárak csökkenése és a szomszédos országok gazdasági helyzetének bizonytalansága is hatott a litván gazdaságra. Mégis elmondható, hogy Litvánia politikai és gazdasági élete 2014 és 2015 között stabil maradt, bár némi kihívásokkal kellett szembenéznie a külső gazdasági környezet változásai miatt.

4. KUTATÁSI KÉRDÉSEM ÉS HIPOTÉZISEM

A kutatási kérdésem így szól: Hogyan változott az intézményi bizalom az európai intézmények iránt az euro bevezetés idején, (számos) egyéb tényezőre kontrollálva?

Az euró bevezetése egy országban számos gazdasági, pénzügyi és társadalmi változással járhat. Az ilyen jellegű változásokat általában közvélemény-kutatások és felmérések segítségével mérik. Az Eurobarometer például rendszeresen készít felméréseket az Európai Unió tagállamaiban a közvélemény, az EU intézményeivel kapcsolatos attitűdök és az európai integráció iránti bizalom tekintetében.

Hipotézisemként azt fogalmaztam meg, hogy várhatóan a bizalom növekvő tendenciát mutat a vizsgált uniós intézmények iránt és ezzel együtt a nem bízó válaszadók kevesebben lesznek, az euró bevezetésének idején. A három intézmény, amelyek iránti bizalmat vizsgálom, az Európai Parlament, az Európai Bizottság és Az Európai Központi Bank.

Az intézményi bizalmat (európai uniós intézmények esetében) a következőképpen definiálom: Az intézményi bizalom az EU-s intézmények iránti pozitív attitűdöt és elfogadást jelenti, amely az emberek, vállalkozások vagy más szervezetek részéről azt tükrözi, hogy megbíznak az intézmények hatékonyságában, kompetenciájában, átláthatóságában és demokratikus legitimitásában. Vizsgálatom során a bizalom növekedési tendenciáját várom eredményként, melyet az adott kontroll változók elemzésével indokolok.

5. IRODALMI ÖSSZEFOGLALÓ

A témában végzett kutatás során különböző tudományos cikkeket és tanulmányokat használtam fel az európai intézményi bizalom és az euróhoz való viszonyulás vizsgálatához.

Lipps és Schraff (2020) a politikai bizalom fogalmát vizsgálta, amely inkább a kormányzati rendszer és az alkotmányos berendezkedés támogatására utal, mint konkrét szakpolitikákra. Hangsúlyozza, hogy a politikai intézményekbe vetett bizalom a széles körben elfogadott döntéshozatali folyamatok biztosításától függ. A többszintű kormányzati rendszerbe ágyazott uniós polgárok az EU működésével kapcsolatos korlátozott ismereteik miatt összehasonlítják a nemzeti és a nemzetek feletti intézmények közötti bizalomérzetet (De Vries, 2018). A társadalmon belüli nemzeti intézményekbe vetett magasabb átlagos bizalom az EU iránti bizalom csökkenésével jár együtt, amit a kompenzáció logikájának neveznek (Muñoz et al., 2011; Sánchez-Cuenca, 2000). A szakirodalom még nem tárgyalja szisztematikusan a nemzeti és az uniós intézményekbe vetett bizalom közös előzményeit, különösen a változások dinamikus forrásait, mint például az egyenlőtlenségek közelmúltbeli növekedését. Az intézményi bizalomban szerepet játszanak az egyéni szintű jellemzők, köztük a racionális választási érvek, a várható anyagi előnyök függvényében (Harteveld et al., 2013; Kritzinger, 2003).

A kutatásomat leginkább Michael Ehrmann, és szerzőtársai (2013) cikke segítette, melyben az Európai Központi Bank (EKB) iránti bizalom változását vizsgálják válságos és normál időszakokban. A tanulmány kiemeli az EKB iránti bizalom makrogazdasági és intézményi összefüggéseit, valamint az európai közvélemény megértéséhez szükséges megbízható adatok fontosságát.

A kutatás az EKB iránti bizalom és a válság előtti meghatározó tényezők közötti kapcsolat szignifikáns eredményeit tárta fel. Ennek jelentősége kiemelkedő az európai gazdaságpolitika és intézményi reformok tervezése szempontjából. A vizsgálat során az Eurobarométer kérdőív sorozatát alkalmazták egy Probit modell kialakításához, amely a bizalom szintjét, a demográfiai- és makrogazdasági-kontrollváltozókat vizsgálta. Az eredmények azt mutatták, hogy az EKB iránti bizalmat befolyásolja a nem, életkor, családi állapot, foglalkoztatási státusz, valamint különösen az iskolai végzettség és politikai irányultság. Emellett az egyéni ismeretek szintje az EKB-ről is hatással van az iránta táplált bizalomra. A szelekciós torzítás ellenőrzése érdekében Heckman-korrekciós eljárást alkalmaztak, mivel a nem véleményt nyilvánítók aránya és a válaszok eloszlása a válság hatására változott, ami befolyásolta a becsléseket (Ehrmann et al., 2013).

Megállapították, hogy az EKB-ba vetett közbizalom válság alatti csökkenése jól magyarázható három hatással, a gazdasági helyzet hirtelen romlásával a válság alatt, az európai projektbe vetett közbizalom általános csökkenésével a válság alatt, valószínűleg azért, mert a polgárok úgy látták, hogy az EU nem képes megelőzni vagy megoldani a globális válságot. A harmadik pedig az a tény, hogy a közvélemény az EKB-t a pénzügyi szektor problémáival hozta összefüggésbe. Míg a harmadik hatás részben a válságra jellemzőnek tűnik, mégis kirajzolódott, hogy a két hatás nagyjából ugyanolyan fontos, mind a normális időkben, mind a válság idején. Dolgozatuk egyik fő megállapítása, hogy az EKB iránti közbizalom csökkenése tehát nagyon jól leírható a válság előtti rugalmasságok és a makrogazdasági eredmények alapján. Ezért arra a következtetésre jutottak, hogy az EKB iránti bizalomvesztés azt tükrözi, hogy az EKB-t fontos gazdaságpolitikai szereplőként, európai és bankként tekintik. (Ehrmann et al., 2013)

Kaelberer (2007) bemutatja az új pénznem (jelen esetben euró) és a bizalom közötti kapcsolatot. Úgy vélekedik, hogy az euró bevezetése lehetőséget kínál arra, hogy alaposabban átgondoljuk a bizalom és a pénz közötti kapcsolatot. Az euró és az EKB az európai integráció és a nemzetközi pénz irányításának egyedülálló kísérletét jelentik. A bizalom erősítése számos politikai és kulturális kihívással jár, mint például a hirtelen uralkodó utánpótlás viselkedés (nemzetek között), az EU-n belüli erős személyes vagy nacionalista identitás hiánya és a nemzetek feletti és nemzeti intézmények és szereplők közötti megosztottság. (Kaelberer, 2007)

Kaelberer (2007) a következőképpen határozza meg a bizalom fogalmát: A bizalom, mint az emberi lények sajátos módjára utal, amellyel a kockázatot kezelik, amely valahol a tudás és a hit között helyezkedik el. Azonban a pénzbe vetett bizalmat úgy határozza meg, hogy kockázatot jelent abban az értelemben, hogy nem létezik abszolút garancia arra, hogy a társadalom a jövőben is elfogadja a pénzt a cserék során. A tudás hasznos információval szolgálhat ahhoz a döntésünkhöz, hogy bízzunk-e egy adott pénzben vagy ne bízzunk benne. A tudás azonban nem képes a kockázatos helyzetet a bizonyosság helyzetévé változtatni, tehát a bizalom mindig hitbeli ugrással jár. A bizalom második jellemzője a személyes és a rendszerszintű bizalom közötti ellentétnek kapcsolódik. A pénzbe vetett bizalom rendszerszintű jellemzőkkel bír. Míg a cserekereskedelem az egyének közötti személyes bizalom bizonyos elemeire támaszkodhatott, a pénzben kifejezett csere elvont jelentésű. Az egyéneknek gyakran nagyon kevés választási lehetőségük van, amikor a pénz használatáról van szó. A pénz lényegében egy olyan rendszer, amely a résztvevőket adott szabályok szerinti játékokra kötelezi. (Kaelberer, 2007)

Természetesen az euró esetében ez a kölcsönös kapcsolat egy, az egyes nemzetállamoknál is absztraktabb társadalomra - ebben az esetben az euróövezetre - tevődik át. Az euró tehát definíció szerint Európa-szerte nemzetek feletti kötelezettséget fejez ki. Az írása, tehát azt a gondolatmenetet

képviseli, miszerint az intézmények csökkentik a bizalom átadásával járó kockázatot. Ha a monetáris hatóságok megbízhatóak, az egyének nagyobb bizonyossággal rendelkeznek arról, hogy a pénz elfogadásával járó kockázat egy gazdasági csere során minimális marad. Az intézmények jelenléte biztosítja arról a pénzt kezelő személyt, hogy minimális kockázat mellett használhatja azt. (Kaelberer, 2007)

Az Európai Központi Bank (EKB) és a nemzeti központi bankok döntő szerepet játszanak az euró iránti bizalom megteremtésében. Ez a bizalom három kulcsfontosságú elemen alapul: jogi státusz, szakértelem, valamint a politikai és társadalmi környezetbe való integráció, tehát a társadalom felé tanúsított transzparencia. Az EKB hatáskörét jogszabályok - például a Maastrichti Szerződés - alapozzák meg, amelyek a monetáris politikával kapcsolatos felelősséget ruházzák rá (Kaelberer, 2007). Ez a tanulmány abban segített a kutatásom során, hogy megértsem a pénz és az intézményi bizalom összekapcsolódását, valamint együtt mozgását. Rámutatott arra, hogy az intézményrendszerek működése nélkül nem lenne megvalósítható a stabil gazdaságok kialakítása például az Európai Unión belül.

Az euró és az Európai Unióval kapcsolatos negatív hozzáállásról Italo Colantone (2019) írt a *The Surge of Economic Nationalism in Western Europe* című tanulmányában. A gazdasági válságok során tapasztalt intézkedések, amelyek magánbankokat mentettek meg adófizetői pénzeiből, erősítették az euroszkepticizmust és a rendszerellenességet. Ezen intézkedések hatására elterjedt az a nézet, hogy a kormányok inkább a nagybankok és a multinacionális vállalatok érdekeit védik, mint az embereket. Emellett az uniós intézmények által kikényszerített nemzeti szintű megszorító politikák tovább fokozták az euroszkepticizmust (Colantone & Stanig, 2019). Ez a tanulmány indokolhatja, ha egy bizonyos országban az unióba való belépés után hosszabb idő elteltével az intézményi bizalom csökkenésnek indul, vagy a kérdőíves felmérések során elégedetlenséget tapasztalnak a válaszadóktól.

Hasonlóan fontos kérdés az európai identitás és a nacionalista identitás koncepciója az európai rendszerszerű működés iránt tanúsított bizalom szempontjából. Azon tanulmányok szerint, amelyek az euró bevezetésének hatását vizsgálják az európai identitásra, az euró bevezetése csökkentheti az exkluzív nemzeti identitásra törekvő válaszadók arányát, ami hosszú távon hatással lehet az európai identitás formálódására és az európai integráció mélységére. (Negri et al., 2020) Ez a folyamat hosszú távon számos következménnyel járhat az európai intézményekbe vetett bizalom szempontjából. Először is, az európai identitás erősödése és a nemzeti identitások relatív csökkenése hozzájárulhat az európai intézmények legitimációjához. Ha az emberek úgy érzik, hogy egy erős európai identitás részeként képviselik az európai intézményeket, nagyobb valószínűséggel fognak rájuk támaszkodni és bizalmat szavazni nekik. Másodszor, az európai identitás erősödése

és a nacionalista identitások relatív gyengülése hozzájárulhat az európai integráció mélyüléséhez és terjeszkedéséhez. Ha az emberek úgy érzik, hogy az európai identitásuk részeként az európai intézmények valóban képesek kezelni az európai ügyeket és érdekeket, akkor nagyobb valószínűséggel támogatják az integrációt, és jobban megbíznak az európai intézményekben. (Negri et al., 2020).

Litvániában az uniós intézmények társadalmi megítéléséről Dragomír (évszám) Lithuanian public opinion and the EU membership című művében írt, melynek témája a politikai elit és a nagyközönség általános hozzáállása Európához, az Európai Unióhoz, az integrációhoz és a tagsághoz Litvániában 1990-től 2010-ig. Az évek során kutatási eredményei alapján az általános hozzáállás erősen pozitívnak értékelhető. Eredményeit szintén az Eurobarometer kérdőív sorozat alapján értékelte. „Litvánia és a litvánok sokszor bizonyították, hogy a legbizakodóbbak az európai projektben és az abban betöltött szerepükben. Hangsúlyozni kell azonban, hogy az Európához való pozitív hozzáállás, amelyet a válaszadók az európai kérdésekkel kapcsolatos különböző felmérések során kifejeztek, nem feltétlenül jelenti az európai ügyek iránti valódi közfoglalkoztatást. Éppen ellenkezőleg, a felmérések általában azt mutatták, hogy a tömegek nem nagyon ismerik az európai kérdéseket, és nem igazán tájékozottak a kérdésben.” – állapította meg írásában (Dragomír, 2010, p. 16).

Ennek ellenére az rajzolódott ki az adatokból, hogy mégis pozitívan válaszoltak a felmérésekre. Az uniós tagságot a közvélemény a "kormány és a politikai elit projektjeként" érzékeli (Dragomír, 2010). Így a kormány politikájának általános értékelése, valamint a hazai szociális és gazdaságpolitika sikerei vagy kudarcai befolyásolják az EU-tagsággal kapcsolatos lakossági elvárásokat. Minél jobb a gazdasági helyzet, minél inkább érzik az emberek a személyes életükben bekövetkező valódi pozitív változásokat, annál inkább hajlamosak pozitívan viszonyulni az EU-tagsághoz.

Dragomir (2010) a korábbi évekhez a Baltic survey kérdőív sorozatát használta fel, majd a 2000-es évektől az Eurobarometer kérdőíveiből származtak az adatok. Bár az adatok nagy része a teljes optimizmust tükrözi, a 2009. évi tavaszi és őszi Eurobarométer nagyon jó példa volt arra, hogy a gazdasági válság előrehaladtával az uniós tagság pozitív megítélése még Litvániában is csökkent, attól függetlenül, hogy az egyik legeurooptimistább ország. Összehasonlítva a politikai diskurzust és a tömegek "közvéleményét" az állam EU-tagsággal kapcsolatban, megállapíthatjuk, hogy a domináns diskurzus pozitív volt, míg az euroszeptikusok mindkét csoportban kisebbséget képviseltek.

6. AZ EURÓPAI UNIÓS INTÉZMÉNYEK

Az Eurobarometer kérdőívek májusi és novemberi számaiban az intézményi bizalom tekintetében 3 uniós intézményre fókuszálnak. Az Európai Parlamentre, az Európai Bizottságra és Az Európai Központi Bankra.

Az Európai Parlamenti képviselőket közvetlenül választják az európai uniós polgárok által, ezért gyakran tekintik a legdemokratikusabb uniós intézménynek. Feladatai, hogy az Európai Bizottság javaslatai alapján az Európai Unió Tanácsával együtt uniós jogszabályok elfogadjon vagy elutasítson; döntéseket hozzon nemzetközi megállapodásokról; döntsön az intézményi bővítésekről; a Bizottság munkaprogramjának felülvizsgálata, valamint a Bizottság felkérése, hogy tegyen jogalkotási javaslatokat (*European Parliament – overview, European Union*).

A közvélemény szerint nagy tiszteletben áll az intézmény, mivel képviseli az európai polgárok érdekeit és részt vesz a törvényhozási folyamatokban. Úgy vélik, hogy hozzájárul az EU demokratikus legitimációjához, mivel a választott képviselők számára platformot biztosít az uniós politikák és jogszabályok megvitatására, illetve az azokról szóló döntéshozatalra. Az EP emellett mivel felügyeletet gyakorol az Európai Bizottság felett, meghallgatások, vizsgálatok és a tagok jóváhagyása révén elszámoltathatóvá teszi azt. Az EP tevékenységének átláthatóságát és nyitottságát növelő erőfeszítések, például a plenáris ülések és bizottsági ülések élő közvetítése, hozzájárulnak a pozitív megítéléshez. (Niedermayer, 1991)

Az parlamentet kritizálják korlátozott hatáskörei és tanácsadó szerepe miatt. Negatív vélemények mögött tájékozatlanság, távolságtartás és euroszkepticizmus húzódhat meg. Sokan nincsenek tisztában az EP szerepével, ami közömbösséget szül iránta. Az EP-t távolinak érzik, különösen bonyolult struktúrája és döntéshozatali folyamatai miatt. Az euroszkepticizmus tovább mélyülhet az EP hatékonyságának kérdésében. (Vries, 2018)

Az Európai Bizottság: Az Európai Bizottság az Európai Unió végrehajtó testületének egy része, a bizottságot kezdetől fogva azért hozták létre, hogy a kormányoktól független, nemzetek feletti hatóságként működjön és kötelesek más befolyásoktól, például az őket kinevező kormányoktól mentesen eljárni.

Bizottság szerepe az európai jogalkotásban és az uniós politikák végrehajtásában számottevő, mert a Bizottság az egyetlen uniós intézmény, amely olyan jogszabályokat terjeszt a Parlament és a Tanács elé elfogadásra, amelyek védik az EU és polgárai érdekeit olyan kérdésekben, amelyeket nemzeti szinten nem lehet hatékonyan kezelni. A technikai részleteket szakértőkkel és a nyilvánossággal való konzultáció révén állapítják meg. (*European Commission –overview, European Union*) Vannak, akik az EB-t az európai integráció és a gazdasági jólét alapvető

mozgatórugójának tekintik, és nagyra értékelik az EU-tagállamok közötti béke, stabilitás és együttműködés előmozdításában játszott szerepét. Úgy vélik, hogy az EB hozzájárul az egységes európai piac megteremtéséhez, fokozza a környezetvédelmet, és szabályozási funkciói révén védi a fogyasztók jogait. (Sternberg, 2016)

A Bizottságot néha bürokratikusnak és távolinak tartják az európai polgároktól, mivel a tagjait nem közvetlenül választják, hanem az egyes tagállamok kormányai delegálják őket. A kritikusok szerint az EB döntéshozatali folyamatai átláthatatlanok, és nem eléggé elszámoltatható az uniós polgárok felé. (Sternberg, 2016)

Az Európai Központi Bank (EKB) felelős az európai monetáris politika irányításáért és az euró bevezetéséért. Részletesebben, meghatározza azokat a kamatlábakat, amelyeken az eurózóna (más néven az euróövezet) kereskedelmi bankjainak hitelez, így szabályozza a pénzkínálatot és az inflációt; kezeli az euróövezet devizatartalékait és a valuták vételét vagy eladását az árfolyamok kiegyenlítése érdekében; biztosítja, hogy a nemzeti hatóságok megfelelően felügyeljék a pénzügyi piacokat és intézményeket, a fizetési rendszerek jól működésének érdekében; biztosítja az európai bankrendszer biztonságát és megbízhatóságát; engedélyezi az euróövezet országai számára az euróbankjegyek gyártását; végül pedig figyelemmel kíséri az árak alakulását és értékeli az árstabilitást fenyegető kockázatokat (*European Central Bank (ECB) – overview, European Union*).

Bergbauer és szerzőtársai az EKB-ról szóló cikkében a polgárok EKB iránti bizalmát és szociodemográfiai megoszlását vizsgálja. Eredményeik alapján egyes egyének és csoportok pozitívan tekintenek az EKB-ra, és elismerik, hogy fenntartja az árstabilitást, hatékonyan irányítja a monetáris politikát és stabilizálja az euróvalutát. Az EKB-t az eurózónán belüli pénzügyi stabilitás és gazdasági növekedés biztosításában kulcsfontosságú intézménynek tekintik. (Bergbauer et al., 2020)

Ezzel szemben vannak az EKB-nak kritikusai is, akik aggodalmukat fejezik ki az EKB politikájával és döntéseivel kapcsolatban. Egyesek azzal érvelnek, hogy az EKB inflációs célkövetésre való összpontosítása figyelmen kívül hagyhat más gazdasági prioritásokat, például a foglalkoztatást és a gazdasági növekedést. Mások az EKB átláthatóságának és elszámoltathatóságának vélt hiányát kritizálják, különösen a döntéshozatali folyamatok tekintetében. Emellett gazdasági válság vagy bizonytalanság idején a közvélemény az EKB-ról polarizáltabbá válhat, mivel a monetáris döntéseknek jelentős hatása van az európai országok gazdaságaira. (Bergbauer et al., 2020)

7. ADATOK

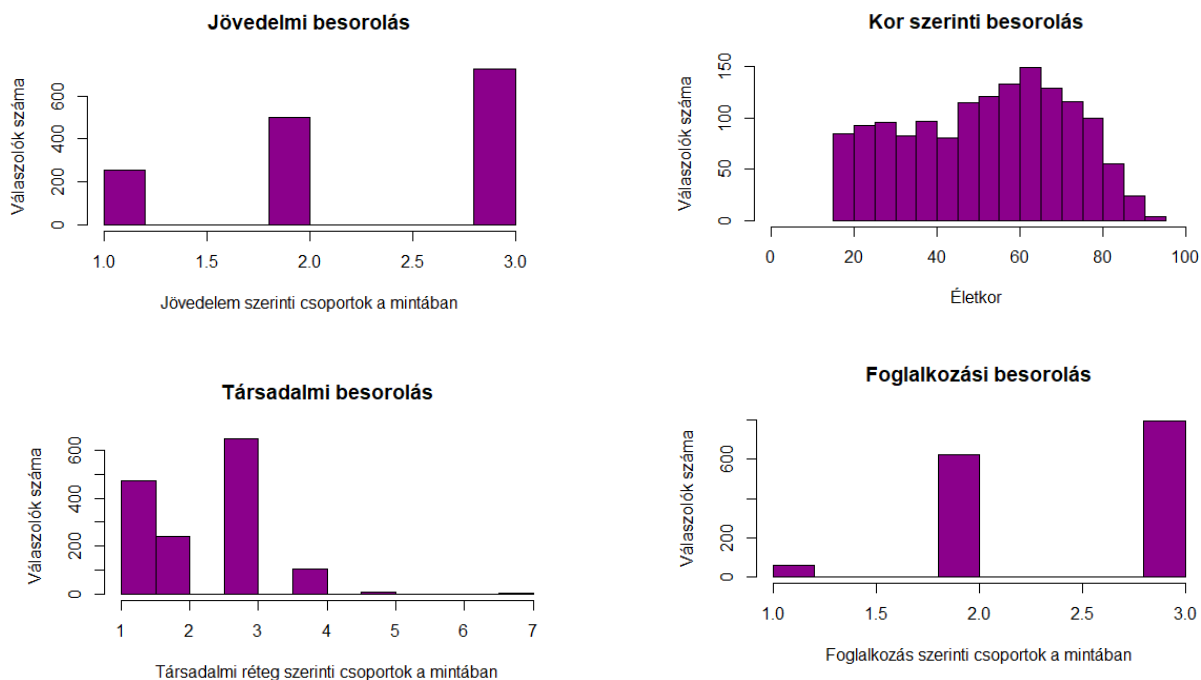
Dolgozatomban az EU hivatalos közvélemény-kutatási eszközét, az Eurobarométer kérdőíveket használtam fel. Az Eurobarométer-projektet 1974-ben indították el az Európai Bizottságon belül, és először úgy fogalmaztak a kérdőívekről, hogy az "európaiak önmaguk előtt is megmutassák magukat". Azóta jelentősen fejlődött és kibővült a különböző felmérési eszközökkel. (Európai Parlament, 2024)

A Standard Eurobarométer felmérések évi két alkalommal kérdeznak rá az EU-val kapcsolatos témákra, ez alapján 2014 és 2015 májusi, illetve novemberi számait használtam fel (Standard Eurobarometer 2014 82.3 és Standard Eurobarometer 2015 83.3).

A kérdőívek főbb témaköreiből: Standard EU és trendkérdések (QA1-QA22), Az Európa 2020 stratégia (QB1-QB3), A pénzügyi és gazdasági válság (QC1-QC5), Az európai polgárság (QD1-QD9), Tájékoztatás európai politikai kérdésekről (QE1-QE9).

A kérdőívek terepmunkája két hónapig tart, az alanyok minden alkalommal változnak, így nem lehet egyéni fix hatásokat ellenőrizni. Átlagosan Litvánia esetében 1000 fő a feltüntetett mintaméret, azonban a valódi mintaméret nagyobb, mivel minden felmérés más emberekből áll.

A 4. ábrán a felhasznált demográfiai változók adatainak összefoglalása látható. A két kérdőívben a válaszadók átlag életkora 52 év, 15 éves a legfiatalabb kitöltő és 98 a legidősebb. A nemek aránya, úgy alakult, hogy 580 férfi és 898 nő töltötte ki a kérdőívet. A jövedelem felméréséhez kialakítottak egy 3-mas csoportosítást, melyben azt a kérdést válaszolták meg, hogy nehézségei vannak a számlák kifizetésével? Az 1-es csoport a "legtöbbször", a 2-es csoport az "időnként", a 3-as csoport pedig a "soha" válaszlehetőséget adta meg. A foglalkozási besorolás is hasonlóképpen 3 csoportra van osztva melyben az 1-es csoport az "önálló vállalkozó", a 2-es csoport az "alkalmazott" és a 3-as csoport "nem dolgozik" választ jelölte be. A társadalmi besorolás (social class) változó esetén 7 csoportra bontották a válaszadókat, ezek a csoportok így alakulnak: 1-es "A társadalom munkásosztálya", 2-es "A társadalom alsó középosztálya", 3-as "A társadalom középosztálya", 4-es "A társadalom felső középosztálya", 5-ös "A társadalom felsőbb osztálya", 6-os "más kategória" és a 7-es "nincs semmilyen osztályban". Az internet hozzáférést is felhasználtam, mint kontroll változót, melyben a 0-val jelölt válaszolók azok, akiknek nincs hozzáférésük, az 1-essel jelölteknek pedig van.

4. ábra A demográfiai változók összetétele (Forrás: Eurobarometer)

Két kérdést vizsgáltam a kérdőívekből (Heard: QA16_1/2/3 és QA15_1/2/3, Trust: QA17_1/2/3 és QA16_1/2/3), az egyik a „Hallott-e már...” az adott intézetről, a másik a „Bízik-e...” az adott intézetben. A 3 európai uniós intézményi válaszlehetőség, az Európai Parlament, az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank. Így 13 változóval és a két kérdőívből átlagosan 33 ezer megfigyeléssel dolgoztam az adattisztítás előtt.

Az adattisztításnál a már meglévő számomra fontos változókat az adatkészletből: "Hallott-e az EP-ről", "Hallott-e az EB-ről", "Hallott-e az EKB-ről", "Bízik-e az EP-ben", "Bízik-e az EB-ben", "Bízik-e az EKB-ban", "nemzetiség", "kor", "nem", "foglalkozás", "internet hozzáférés", "jövedelem", "társadalmi besorolás" változók voltak. A "Hallott-e", illetve a "Bízik-e" változókat binárisra alakítottam és szűrtem az egész adatot a litvániai adatokra. Khi négyzet teszttel ellenőriztem, hogy a "Hallott-e" és "Bízik-e" változók szignifikánsan függenek-e egymástól, a p -értékem < 0.009723 átlagosan, így megállapítható, hogy ha a válaszadó hallott már az adott európai intézményről, mindenképpen befolyásolja az intézmény iránti bizalmának szintjét.

khi négyzet 2014		khi négyzet 2015	
Halott-EP ~ Bízik-EP	p-value = 0.04523	Halott-EP ~ Bízik-EP	p-value = 0.008657
Halott-EB ~ Bízik-EB	p-value = 1.46e-06	Halott-EB ~ Bízik-EB	p-value = 0.001394
Halott-EKB ~ Bízik-EKB	p-value = 0.0001874	Halott-EKB ~ Bízik-EKB	p-value = 0.00287

1. táblázat Khi négyzet próba eredményei a Halott-e és a Bízik-e változókra (Forrás: Eurobarometer)

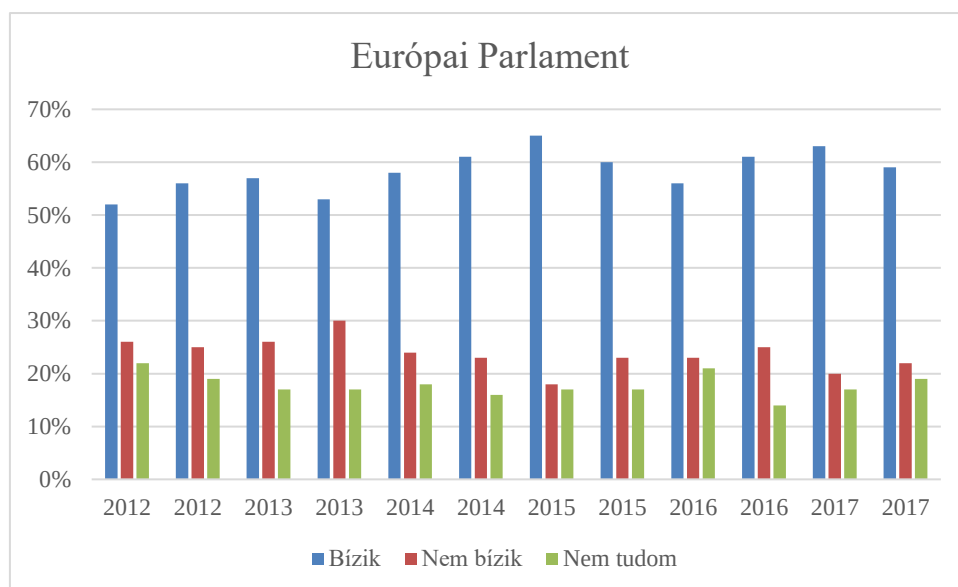
A hallott-e kérdéseket a Heckman korrekciónál fogom felhasználni (8.1. alfejezet).

7.1.1. Tágabb időhorizont

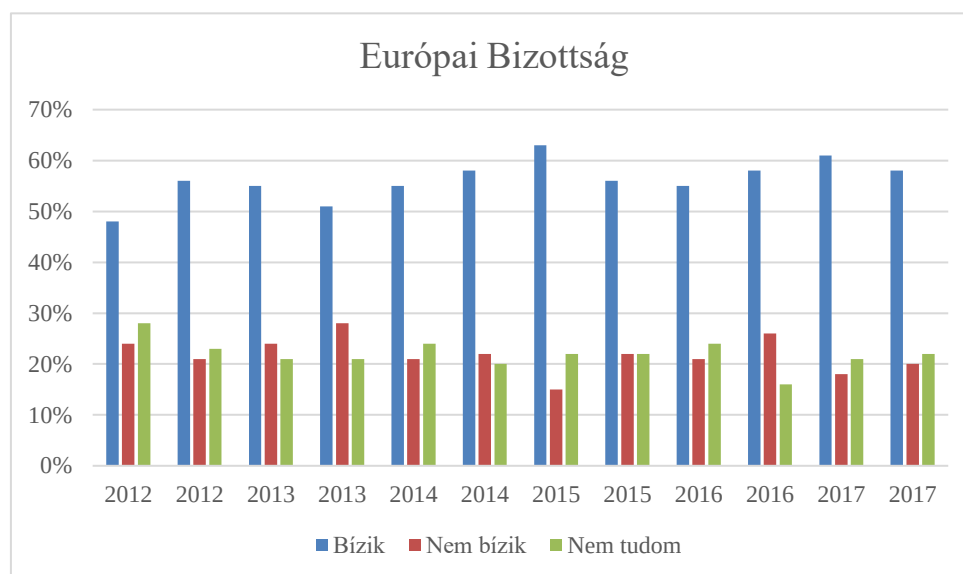
Az alapmodellben a fő fókusz az eurobevezetés körüli hónapokon van (2014 és 2015). Ebben az alfejezetben tágabb kontextusba helyezem a számokat.

Összességében 2012-től 2014-ig tartó időszakban a "bízik" válaszok száma emelkedett, míg a "nem bízik" válaszok száma csökkent. Ezzel szemben a 2014-2015-ös fordulópontnál megfigyelhető egy érdekes fordulat: az euró bevezetésekor a "bízik" válaszok száma tovább emelkedett és egy pozitív kiugrás volt tapasztalható, míg a "nem bízik" válaszok száma visszaesett és negatív kiugrás volt jelen.

Ez a jelenség, az adatok alapján arra utalhat, hogy az euró bevezetése pozitív hatással volt az emberek bizalmára az európai intézmények iránt Litvániában. Az emelkedő trend a "bízik" válaszok számában azt jelzi, hogy az emberek nagyobb bizalommal tekintettek az európai intézményekre az euró bevezetését követően. Ugyanakkor a "nem bízik" válaszok számának csökkenése azt sugallja, hogy az emberek kevésbé voltak szkeptikusak az európai intézményekkel szemben az euró bevezetése után. A kiugró eredmények ellenére 2015 után visszaállt egy stagnáló tendencia az adatokban.

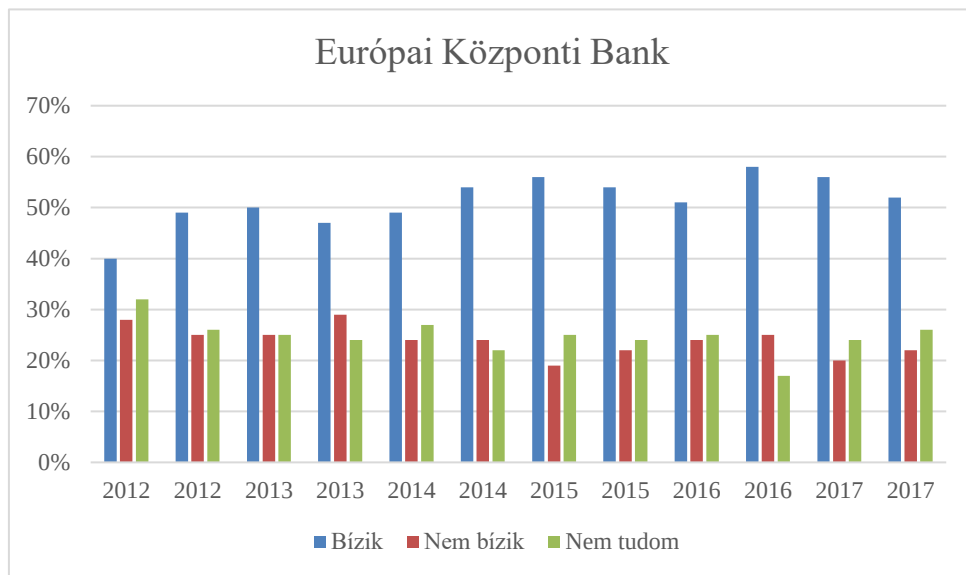
5. ábra Az Európai Parlamentbe vetett bizalom 2012-2017 között (Forrás: Eurobarometer)

6. ábra Az Európai Bizottságba vetett bizalom 2012-2017 között (Forrás: Eurobarometer)

Az EKB esetében nem jelenik meg egy látványos növekedése bizalomnak 2015-ben, ami egybeesik a probit modell eredményeivel (Eredmények fejezet). Érdekes viszont, hogy látunk egy csökkenést a nem bízók arányában és egy egyidejű növekedést a "nem tudom"-mal válaszolók arányában. Ennek oka lehet többek között az, hogy az euro bevezetése kapcsán többen hallottak az intézményről, így kevésbé volt valószínű egy nem bízók válasz, ugyanakkor az intézmény távolinak és nehezen érthetőnek tűnhetett. A jegybankba vetett bizalmat vizsgáló szakirodalom

megállapítja, hogy sokan nem értik a jegybank működését, ez pedig negatívan hat a bizalomra (Baranyai és szerzőtársai, 2024).

7. ábra Az Európai Központi Bankba vetett bizalom 2012-2017 között (Forrás: Eurobarometer)

7.1.2. Az alapmodellben használt adatok

2014						
nem			Hallott már az intézményről?	Igen	Nem	Nem tudom
	férfi	45%	EP	95%	4%	1%
	nő	55%	EB	90%	8%	2%
kor			EKB	87%	10%	3%
	15-24	14%				
		24%	Bízik az			
	25-39		intézményben?	Igen	Nem	Nem tudom
	40-54	25%	EP	61%	23%	16%
	55+	37%	EB	58%	22%	20%
	átlag	46,3	EKB	54%	24%	22%
foglalkozás						
	Vállalkozó	4%				
	Alkalmazott	46%				
	Nem dolgozik	50%				
jövedelem						
	alacsony	16%				
	közepes	39%				
	magas	45%				
	átlag	<i>közepes</i>				
társadalmi besorolás						
	munkásosztály	31%				
	alsó					
	középosztály	17%				
	középosztály	44%				
	felső					
	középosztály	7%				
	felsőbb osztály	1%				
	más kategória	0%				
	nincs	1%				
	átlag	alsó középosztály				
Internet hozzáférés						
	van	67%				
	nincs	33%				

2015

			Hallott már az intézményről?	Igen	Nem	Nem tudom
nem	férfi	45%	EP	96%	3%	1%
	nő	55%	EB	91%	8%	1%
kor			EKB	90%	9%	1%
15-24						
25-39			Bízik az intézményben?	Igen	Nem	Nem tudom
40-54			EP	61%	23%	16%
55+			EB	58%	22%	20%
átlag			EKB	54%	24%	22%
foglalkozás						
Vállalkozó						
Alkalmazott						
Nem dolgozik						
jövedelem						
alacsony						
közepes						
magas						
nem válaszolt						
átlag						
társadalmi besorolás						
munkásosztály						
alsó						
középosztály						
középosztály						
felső						
középosztály						
felsőbb osztály						
más kategória						
nincs						
nem válaszolt						
átlag						
Internet hozzáférés						
van						
nincs						

2. táblázat Leíró statisztika a 2014-es és 2015-ös adatokra (Forrás: Eurobarometer adatok alapján)

A leíró statisztika segít átfogó képet adni az adatok eloszlásáról és a változók jellemzőiről. Ebben a táblázatban a "Hallott-e" és "Bízik-e" a 3-3 intézetben változók, illetve a demográfiai változók vannak feltüntetve. Az első oszlop a változók nevét mutatja, a második az adatok százalékos eloszlását kategóriánként. Releváns esetben az adott változó értékeinek átlagát is feltüntettem, illetve intézményi szinten differenciáltam a bizalmi, illetve a tájékozottsági változót.

Ahhoz, hogy az adattáblámmal tovább dolgozhassak ki kellett alakítanom két új változót, az egyik az "euro" változó, mely egy bináris változó (0, 1) és azt mutatja, hogy az euró bevezetése előtti vagy utáni az adat. Továbbá egy "év" változót, mely azt jelzi, hogy 2014-es az adatfelvétel vagy 2015 bent került rá sor.

8. MÓDSZERTAN

Ehrmann és szerzőtársai (2013) cikke alapján a következő probit-modellt alkalmazom, melyben a változók a következőképpen alakultak:

A felhasznált probit-modell:

$$y_{it} = \alpha x_{it} + \gamma \text{euro}_t + \varepsilon_{it}$$

i – egyén esetén

t – időpontban

A Probit modell egy olyan statisztikai modell, amely a bináris függő változókat (pl. igen/nem, bízik/nem bízik stb.) elemzi. A Probit modell a bináris válaszok valószínűségének becslésére szolgál, és azon alapszik, hogy a magyarázó változók lineáris kombinációja határozza meg a kimeneti változó, azaz a bináris válasz valószínűségét.

Az y változó a bizalom, mely a bináris függő változó, az x a kontroll változókat jelzi. X a nem, életkor, társadalmi hovatartozás, jövedelem, foglalkozás és az internet hozzáférés összességét foglalja magában. Majd a gamma együtthatóhoz tartozik egy euro dummy, mely azt mutatja meg, hogy az euró bevezetése előtti vagy utáni adatot vizsgálunk. A modell felépítését részletekben végeztem, először csak az euro és a bizalom kapcsolatát vizsgáltam, majd demográfiai kontrollváltozókat adtam hozzá a bővülő modellhez, így egy többváltozós probit-modellt kaptam.

Végül internet hozzáféréssel, illetve az internet hozzáférés és az euro dummy interakciójával is bővítettem a modellt

A nullhipotézisem (H0) úgy szól, hogy a várhatóan a bizalom nem növekszik a vizsgált uniós intézmények iránt, az euró bevezetése után demográfiai és egyéb hatásokra kontrollálva. Az alternatív hipotézis (H1): A bizalom növekszik a vizsgált uniós intézmények iránt az euró bevezetésének idején demográfiai és egyéb hatásokra kontrollálva.

Fontos kiemelni az eredmények interpretációjánál, hogy bár igyekszem a tényezők széles körére kontrolálni, illetve ez az időszak viszonylag stabilnak mondható Litvániában (lásd Litvánia: háttér fejezet), nem lehet kizárni, hogy más hatások is érték a bizalmi szintet, mint az euró bevezetése.

8.1. HECKMAN-KORREKCIÓ

Az adatok tisztításakor a szelekciós torzítás ellenőrzésére a Heckman-korrekción eljárás alkalmaztam, két okból. Először is, az Eurobarométer-felmérésekben részt vevő azon személyek száma, akik nem nyilvánítanak véleményt az intézmények iránti bizalomról, nem elhanyagolható. Ha a véleményalkotásra vonatkozó döntés nem véletlenszerű, ez torzítást okozhat a becslt együtthatókban. Másodszor, a véleményt nyilvánítók száma nő 2015-ben, és a "nem tudom" válaszok aránya 5 százalék alá csökken, ami tovább torzíthatja a standard probit modell becslését.

A Heckman-korrekción a mintaszelekciós torzítását korrigálja, azaz azokat a személyeket is figyelembe veszi, akiket a mintavételi folyamat kihagyott. Két lépésből áll: először a mintába való bekerülés valószínűségét probit-modell segítségével becsüli meg, majd a második lépésben a véleményalkotást modellezi, ahol az előző lépésben becsült valószínűségek szerepelnek magyarázó változóként. Az európai intézményekről való tájékozódás (Hallott-e róla változó) valószínűségét azonosítási eszközként használok az intézményekkel kapcsolatos véleményalkotásnál. Ennek oka az, hogy a tájékozottság szintje nagyban befolyásolja az emberek európai intézményekbe vetett bizalmát.

Az inverz Mills-arány értéke 1 körüli szám, ez azt jelentheti ebben az esetben, hogy a mintaválasztási folyamat nem túl súlyosan torzított, korrekción nem szükséges az adott esetben.

Egy robusztussági tesztet is elvégeztem, mely azt mutatja, hogy az eredményeim minőségileg robusztusak, amikor figyelmen kívül hagyjuk az összes "nem tudom" választ, és egyszerű probit-modellt becsülünk a maradék megfigyelésekre.

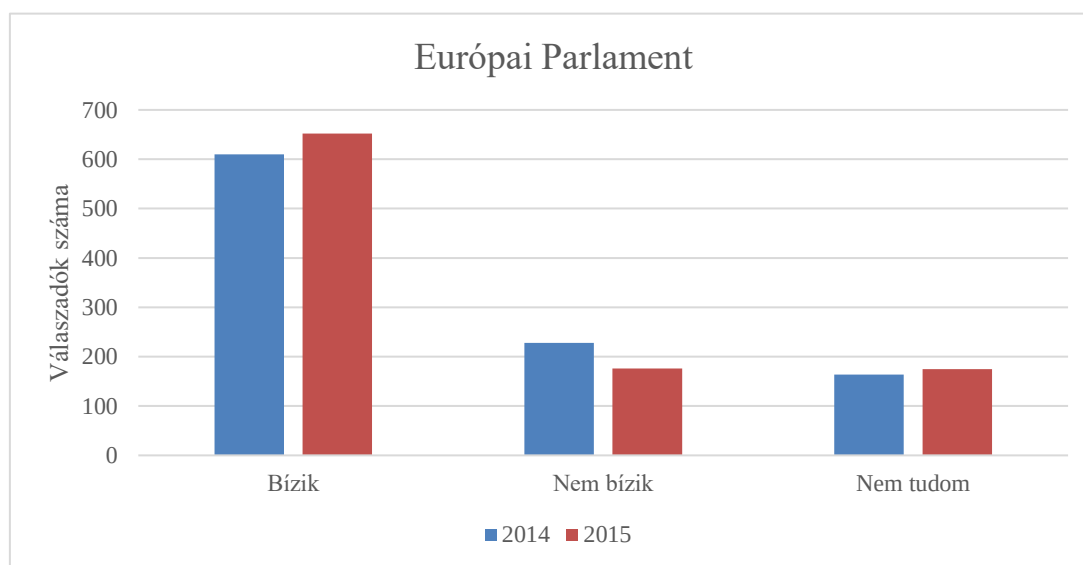
9. EREDMÉNYEK

9.1.1. Leíró jellegű összehasonlítás

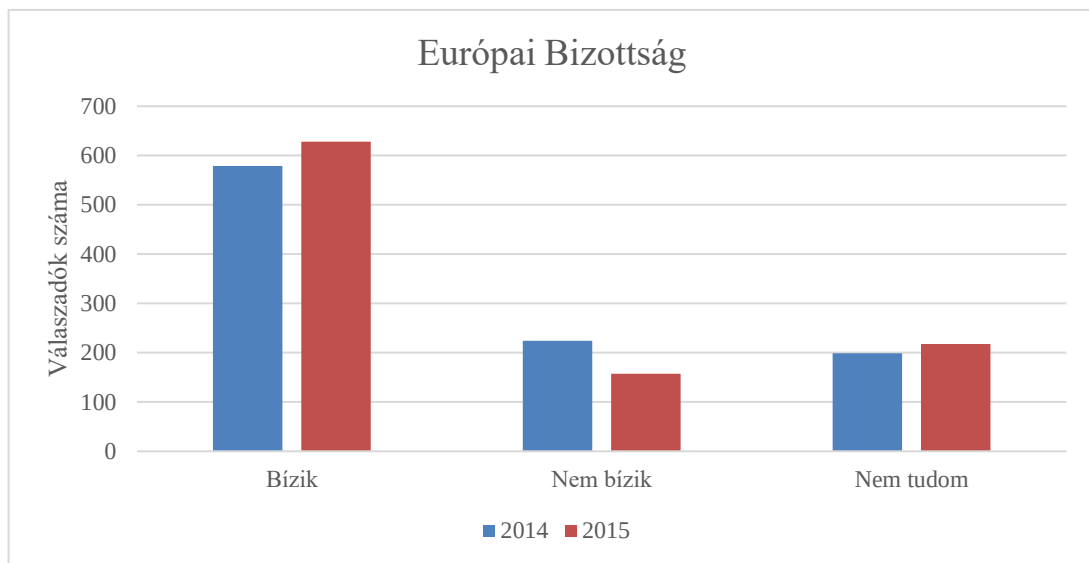
Az eurobevezetés időpontja körül megfigyelhető, hogy mind a három intézmény esetén a bizalom mértéke nőtt és a "nem bízom" válaszok pedig csökkentek. Ugyanakkor a "nem tudom" válaszok arányai szintén növekedtek közvetlenül 2015 elején. 2014-ben és 2015-ben is az Európai Parlamentben bíztak a legtöbbben, míg az Európai Központi Bankban a legkevesebben.

2014	EP	EB	EKB	2015	EP	EB	EKB
Bízik	61%	58%	54%	Bízik	65%	63%	56%
Nem bízik	23%	22%	24%	Nem bízik	18%	15%	19%
Nem tudom	16%	20%	22%	Nem tudom	17%	22%	25%

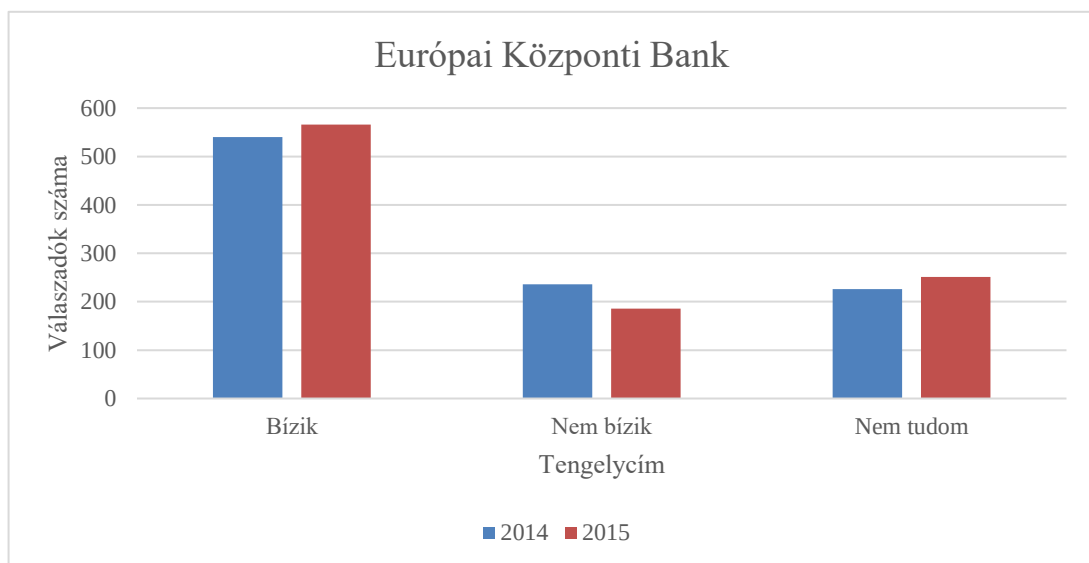
3. táblázat Az intézményi bizalom százalékos összefoglalása (Forrás: Eurobarometer)

8. ábra Az Európai Parlamentbe vetett bizalom 2014 és 2015-ben (Forrás: Eurobarometer)

9. ábra Az Európai Bizottságba vetett bizalom 2014 és 2015-ben (Forrás: Eurobarometer)

10. ábra Az Európai Központi Bankba vetett bizalom 2014 és 2015-ben (Forrás: Eurobarometer)

Az általános áttekintő után formálisabban is megvizsgáltam az adataimat a korábban említett Probit modell segítségével, melynek eredményeit a következőkben részletezem.

9.1.2. Probit modell eredmények

Az Probit modellt lépésről lépésre bővítettem, és kialakítottam 4 féle specifikációt, melyben különböző változókkal magyarázom a bizalom mértékének alakulását. A 4 specifikáció a következők:

- (1): a bizalmat csak az euro dummy változóval magyarázom
- (2): a bizalmat az euro dummyval és a demográfiai változókkal magyarázzuk (euro dummy, kor, nem, jövedelem, foglalkozás, társadalmi osztályok)
- (3): a bizalmat az euro dummyval, a demográfiai változókkal és az internet hozzáféréssel magyarázzuk (euro dummy, kor, nem, jövedelem, foglalkozás, társadalmi osztályok, internet hozzáférés)
- (4): a bizalmat az euro dummyval, a demográfiai változókkal és az internet hozzáféréssel magyarázzuk, illetve még bekerül a modellbe egy euro dummy*internet hozzáférés interakció.

Az eredményeket táblázatban foglaltam össze:

	Európai Parlament			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Euro dummy	0.13483* (0.07038)	0.145925* (0.071509)	0.1475482* (0.0716370)	0.2581465* (0.1114496)
Kor		- 0.007375*** (0.002116)	-0.0047231* (0.0023567)	-0.0046498* (0.0023587)
Nem = nő		-0.000950 (0.073842)	-0.0009337 (0.0739886)	-0.0001732 (0.0740171)
Jövedelem		0.260099*** (0.048531)	0.2463279*** (0.0488815)	0.2465147*** (0.04890569)
Foglalkozás: alap = alkalmazott				
Magán vállalkozó		-0.008732 (0.188018)	-0.0150422 (0.1881857)	-0.0184754 (0.1878858)
Nem dolgozik		0.132753 (0.081809)	0.1678291* (0.0832175)	0.1659693* (0.0832192)
Társadalmi besorolás		0.069908 (0.036317)	0.0503073 (0.0371620)	0.0495018 (0.0371712)
Internet hozzáférés			0.2308922* (0.0912175)	0.3242541** (0.1158674)
Euro*Internet hozzáférés				-0.1884733 (0.1453254)

Szignifikancia kódok: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Megfigyelések száma: 1478

McFadden Pszeudo R négyzet

0.002162226 0.03240696 0.03618206 0.03717194

4. táblázat a vizsgált változók és az EP-be vetett bizalom kapcsolatának Probit-regressziós összefoglaló táblázata

Megjegyzés: A táblázatban szereplő négy specifikáció mind az Európai Parlamentbe vetett bizalmat vizsgálja Probit regresszió segítségével. Az Eurobarometer felmérésben a fő kérdés így szól: Bízik-e az Európai Parlamentben? A válaszlehetőségek igen/nem/ nem tudom. A jelen táblázatban bemutatott modellek Ehrmann (2013) alapján Heckman korrekcióval kezelem a nem tudom válaszok miatt keletkező esetleges szelekciós torzítást, a Hallott-e róla változót felhasználva a szelekcióra. A sztenderd hibák a koefficiensek alatt zárójelben szerepelnek. Szignifikanciaszintek: *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$.

	Európai Bizottság			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Euro dummy	0.17221* (0.07041)	0.182360* (0.071435)	0.184359* (0.071590)	0.285597* (0.111072)
Kor		-0.006646** (0.002090)	-0.003730 (0.002336)	-0.003656 (0.002338)
Nem = nő		-0.040158 (0.073874)	-0.040001 (0.074047)	-0.038757 (0.074068)
Jövedelem		0.236852*** (0.048466)	0.221287*** (0.048832)	0.221546*** (0.048849)
Foglalkozás: alap = alkalmazott				
Magán vállalkozó		0.263051 (0.203997)	0.256992 (0.204253)	0.252851 (0.203820)
Nem dolgozik		0.053805 (0.081134)	0.091104 (0.082516)	0.089014 (0.082507)
Társadalmi besorolás		0.048987 (0.036135)	0.028167 (0.036998)	0.027555 (0.037009)
Internet hozzáférés			0.253235** (0.091113)	0.338180* (0.115358)
Euro*Internet hozzáférés				-0.173293 (0.145120)

Szignifikancia kódok: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1

Megfigyelések száma: 1478

McFadden Pszeudo R négyzet

0.00352209 0.03037427 0.03494767 0.03578556

5. táblázat a vizsgált változók és az EB-be vetett bizalom kapcsolatának Probit-regressziós összefoglaló táblázata

Megjegyzés: A táblázatban szereplő négy specifikáció mind az Európai Bizottságba vetett bizalmat vizsgálja Probit regresszió segítségével. Az Eurobarometer felmérésben a fő kérdés így szól: Bíz-e az Európai Bizottságban? A válaszlehetőségek igen/nem/ nem tudom. A jelen táblázatban bemutatott modellek Ehrmann (2013) alapján Heckman korrekcióval kezelem a nem tudom válaszok miatt keletkező esetleges szelekciós torzítást, a Hallott-e róla változót felhasználva a szelekcióra. A sztenderd hibák a koefficiensek alatt zárójelben szerepelnek. Szignifikanciaszintek: *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$.

	Európai Központi Bank			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Euro dummy	0.10676. (0.06894)	0.115465. (0.069899)	0.116426. (0.069954)	0.173282 (0.109981)
Kor		-0.006715** (0.002048)	-0.004980* (0.002286)	-0.004936* (0.002287)
Nem = nő		-0.088579 (0.072443)	-0.088242 (0.072507)	-0.087977 (0.072517)
Jövedelem		0.215898*** (0.047602)	0.206525*** (0.047926)	0.206693*** (0.047934)
Foglalkozás: alap = alkalmazott				
Magán vállalkozó		0.227578 (0.195088)	0.225105 (0.195199)	0.222709 (0.195010)
Nem dolgozik		0.097072 (0.079459)	0.120455 (0.080687)	0.119145 (0.080686)
Társadalmi besorolás		0.073503 (0.035467)	0.060623. (0.036275)	0.060358. (0.036277)
Internet hozzáférés			0.152795. (0.089342)	0.200354. (0.113947)
Euro*Internet hozzáférés				-0.095547 (0.142412)
Szignifikancia kódok: 0 '***' 0.001 '**' 0.01 '*' 0.05 '.' 0.1 ' ' 1				
Megfigyelések száma: 1478				
McFadden Pszeudo R négyzet	0.001343682	0.02810514	0.02974587	0.02999789

6. táblázat a vizsgált változók és az EKB-ba vetett bizalom kapcsolatának Probit-regressziós összefoglaló táblázata

Megjegyzés: A táblázatban szereplő négy specifikáció mind az Európai Központi Bankba vetett bizalmat vizsgálja Probit regresszió segítségével. Az Eurobarometer felmérésben a fő kérdés így szól: Bíz-e az Európai Központi Bankban? A válaszlehetőségek igen/nem/ nem tudom. A jelen táblázatban bemutatott modellek Ehrmann (2013) alapján Heckman korrekcióval kezelem a nem tudom válaszok miatt keletkező esetleges szelekciós torzítást, a Hallott-e róla változót felhasználva a szelekcióra. A sztenderd hibák a koefficiensek alatt zárójelben szerepelnek. Szignifikanciaszintek: *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$.

A táblázatokban szereplő négy specifikáció mind az intézményekbe vetett bizalmat vizsgálja Probit regresszió segítségével. A sztenderd hibák a koefficiensek alatt szerepelnek.

Az euro dummy változó koefficiense általában (az EKB kivételével) statisztikailag szignifikáns és pozitív, tehát az euro bevezetését lehet egy pozitív bizalmi változással összefüggésbe hozni.

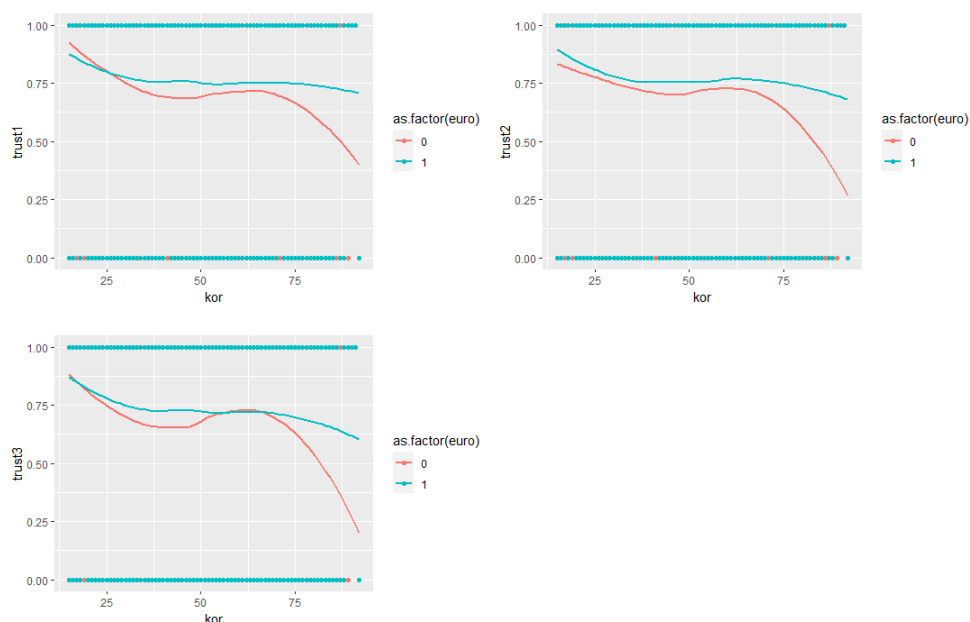
Az internet hozzáférés koefficiense a demográfiai változókon túlmenően általában statisztikailag szignifikáns és pozitív előjelű, megint csak kivétel az EKB esetében, vagyis akinek van internethez hozzáférése, nagyobb valószínűséggel bízik az európai intézményekben. Az interneten való tájékozódás és információ szerzés pozitív irányba befolyásolhatja az intézmények megítélését, továbbá az intézményi transzparencia is teret kap ezeken a felületeken. Az internettel rendelkezőknek több lehetőségük van arra, hogy tájékozódjanak az uniós intézetek tevékenységeiről, illetve kapcsolatba lépjenek ezekkel az intézményekkel.

A 4. specifikáció esetében az euro dummy és az internet hozzáférés interakcióját vizsgáltam. Azt vártam az eredményektől, hogy szignifikánsan mutassák az internethozzáférés és az euró bevezetésének kapcsolatát, azonban mind a három intézmény vizsgálatakor negatívak lettek a koefficiensek és sem statisztikailag, sem közgazdaságilag nem szignifikánsak. Mindebből levonható a következtetés, miszerint az euró bevezetésének időszakában az intézményekről szóló internetes tartalom elérését nem növelhette az a 2015-ös euró bevezetés, ezáltal nem befolyásolta az intézményi bizalom alakulását.

A jövedelem szintje is fontos, minél jobb az anyagi helyzete a válaszadónak, annál inkább valószínű, hogy bízik az európai intézményekben. Ez a koefficiens mind a három intézmény esetében a legszignifikánsabb statisztikailag, mindhárom specifikáció esetén. A jövedelem koefficiense 0.2 és 0.34 között van a különböző intézmények, illetve különböző specifikációk esetében.

Érdekesség, hogy a legtöbb specifikációban a válaszadók foglalkozásbeli és társadalmi besorolása nem befolyásolja az intézmények megítélését.

A fenti Probit regressziók némelyikében statisztikailag szignifikáns a kor változó koefficiense, más specifikációkban nem, egyéb tényezőkre kontrollálva. Érdekes megnézni, hogy alakul a bizalom a különféle korcsoportokban egyéb tényezőkre *nem* kontrollálva. Egy nem lineáris kapcsolatot látunk a kor és a bizalom között. Azt látjuk, hogy mind a fiatalok, mind a 60 körüliek jobban bíznak az európai intézményekben, mint a 40-es korosztály. Mindhárom intézmény esetén minden korosztályban egyértelműen látszik a az euró bevezetése évében a bizalom- növekedés . Egyedül az EKB esetében a 60-as korosztálynál nem szembetűnő a változás 2014 és 2015 között.

11. ábra Intézményi bizalom és a kor kapcsolata (Forrás: Eurobarmeter) ¹

10. KONKLÚZIÓ

A vizsgált időszakban, 2014 és 2015 között nőtt a litvánok bizalma az Európai Parlament, az Európai Bizottság és az Európai Központi Bank iránt. A probit modell eredményei azt mutatják, hogy az euro bevezetését összefüggésbe lehet hozni egy pozitív bizalmi változással, demográfiai és egyéb tényezőkre kontrollálva. Ezt elsősorban az Európai Bizottság és az Európai Parlament esetében láttuk, az Európai Központi Bank esetében nem volt statisztikailag szignifikáns az eredmény.

A jövedelmi szint és az internet hozzáférés is fontos (pozitív) szerepet játszott a bizalmi folyamatokban. A magasabb jövedelemmel rendelkező válaszadók szignifikánsan jobban bíznak az uniós intézményekben, ami többek között azzal függhet össze, hogy több erőforrást és lehetőséget élveznek, ami akár a jobb oktatáshoz és információhoz való könnyebb hozzáférést is jelentheti. Láttuk, hogy az intézményekről való tájékozottság és az intézményekbe vetett bizalom összefügg, és ezt a szakirodalom is megerősíti (Baranyai és szerzőtársai, 2024 [másra is hivatkozhat]). Azok a válaszadók, akik valamilyen formában már hallottak az uniós intézményekről sokkal inkább érzik úgy, hogy meg is tudnának bízni működésükben.

Litvánia példája hasznos információval szolgálhat az európai intézmények számára. További eurót bevezető országok adatait vizsgálva még teljesebben fel lehetne tárni a közös pénznem

¹ Az ábrák a probit modell eredményét mutatják csak a kor és az euro dummy függvényében.

bevezetése és az EU intézményeibe vetett bizalom közötti összefüggést, ami különösen hasznos lehet előretekintve az eurót később bevezetni szándékozó országok esetében.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom

- Angino, S., Ferrara, F. M., & Secola, S. (2022). The cultural origins of institutional trust: The case of the European Central Bank. *European Union Politics*, 23(2), 212–235.
<https://doi.org/10.1177/14651165211048325>
- Bank of Lithuania (2022). History. Elérés 2024. április 14., forrás <https://www.lb.lt/en/lb-history>
- Bergbauer, S., Hernborg, N., Jamet, J.-F., Persson, E., & Schölermann, H. (2020). *Citizens' attitudes towards the ECB, the euro and Economic and Monetary Union*.
https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2020/html/ecb.ebart202004_01~9e43ff2fb2.en.html
- Bursian, D., & Faia, E. (2018). Trust in the monetary authority. *Journal of Monetary Economics*, 98, 66–79. <https://doi.org/10.1016/j.jmoneco.2018.04.009>
- Bursian, D., & Fürth, S. (2015). Trust Me! I am a European Central Banker. *Journal of Money, Credit and Banking*, 47(8), 1503–1530.
- Colantone, I., & Stanig, P. (2019). The Surge of Economic Nationalism in Western Europe. *Journal of Economic Perspectives*, 33(4), 128–151. <https://doi.org/10.1257/jep.33.4.128>
- Vries, C. E. D. (2018). *Euroscepticism and the Future of European Integration*. Oxford University Press.
- Dragomir, E. (2010). Lithuanian public opinion and the EU membership. *The Romanian Journal for Baltic and Nordic Studies*, 2(2), 295–312. https://doi.org/10.53604/rjbns.v2i2_9
- Ehrmann, M., Soudan, M., & Stracca, L. (2013). Explaining European Union Citizens' Trust in the European Central Bank in Normal and Crisis Times. *The Scandinavian Journal of Economics*, 115(3), 781–807.
- European Central Bank (ECB) | European Union. (é. n.). Elérés 2024. április 7., forrás https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-central-bank-ecb_en
- European Commission – what it does | European Union. (é. n.). Elérés 2024. április 7., forrás https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-commission_en
- European Parliament – roles and powers | European Union. (é. n.). Elérés 2024. április 7., forrás https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-parliament_en
- Hudson, J. (2006). Institutional Trust and Subjective Well-Being across the EU. *Kyklos*, 59(1), 43–62.
doi:10.1111/j.1467-6435.2006.00319.x
- Kaelberer, M. (2007a). Trust in the Euro: Exploring the Governance of a Supra-National Currency. *European Societies*, 9(4), 623–642. <https://doi.org/10.1080/14616690701374923>

- Kaelberer, M. (2007b). Trust in the euro: Exploring the governance of a supra-national currency. *European Societies*, 9(4), 623–642. <https://doi.org/10.1080/14616690701374923>
- Kryptis, D. (é. n.). *Ministry of Foreign Affairs*. Elérés 2024. április 14., forrás <https://urm.lt/default/en/>
- Kowalczyk, M. (2017) Are Baltic states still Baltic tigers? | Obserwator Finansowy: Ekonomia | Gospodarka | Polska | Świat (2017, július 31). Obserwator Finansowy: Ekonomia, Debata, Polska, Świat. <https://www.obserwatorfinansowy.pl/in-english/macroeconomics/are-baltic-states-still-baltic-tigers/>
- Lipps, J., & Schraff, D. (2020). Regional inequality and institutional trust in Europe. *European Journal of Political Research*. doi:10.1111/1475-6765.12430
- Meier-Pesti, K., & Kirchler, E. (2003). Attitudes towards the Euro by national identity and relative national status. *Journal of Economic Psychology*, 24(3), 293–299. [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(02\)00195-2](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(02)00195-2)
- Ministry of Finance of the Republic of Lithuania, (2014) Lithuania Is Accepted into the Eurozone, from 1 January 2015 the Euro Is to Be the National Currency of Lithuania. Elérés 2024. április 14., forrás <https://sena-finmin.lrv.lt/en/news/lithuania-is-accepted-into-the-eurozone-from-1-january-2015-the-euro-is-to-be-the-national-currency-of-lithuania>
- Muñoz, J., Torcal, M. & Bonet, E. (2011). Institutional trust and multilevel government in the European Union. Congruence or compensation? *European Union Politics* 12(4): 551–574. <https://doi.org/10.1177/1465116511419250>
- Negri, F., Nicoli, F., & Kuhn, T. (2020). Common currency, common identity? The impact of the Euro introduction on European identity. *European Union Politics*, 22. <https://doi.org/10.1177/1465116520970286>
- Niedermayer, O. (1991). Public Opinion about the European Parliament. In K. Reif & R. Inglehart (Szerk.), *Eurobarometer: The Dynamics of European Public Opinion Essays in Honour of Jacques-René Rabier* (o. 27–44). Palgrave Macmillan UK. https://doi.org/10.1007/978-1-349-21476-1_2
- Puhani, P. (2000). The Heckman Correction for Sample Selection and Its Critique. *Journal of Economic Surveys*, 14(1), 53–68. <https://doi.org/10.1111/1467-6419.00104>
- Rakutienė, Sima, és Ingrida Unikaitė-Jakuntavičienė. 2020. „How Do Lithuanian Citizens Perceive the European Parliament? EU Legitimacy Issue and Trust in the European Parliament”. *Croatian International Relations Review* 26(87):64–85. doi: [10.37173/cirr.26.87.3](https://doi.org/10.37173/cirr.26.87.3).
- Republic of Lithuania and the IMF. (é. n.). IMF. Elérés 2024. április 14., forrás <https://www.imf.org/en/Countries/LTU>
- Sánchez-Cuenca I. (2000). The Political Basis of Support for European Integration. Elérés 2024. április 15., forrás <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1465116500001002001>

- Sternberg, C. (2016). Public opinion in the EU institutions' discourses on EU legitimacy from the beginnings of integration to today. *Politique européenne*, 54(4), 24–56.
<https://doi.org/10.3917/poeu.054.0024>
- Swedbank. (2015). Flash comment: Lithuania—February 13, 2015. Elérés 2024. április 14., forrás
https://www.swedbank-research.com/english/flash_lithuania/2015/15-02-13/index.csp
- The Euro between national and European identity: Journal of European Public Policy: Vol 10, No 4.* (é. n.). Elérés 2024. március 26., forrás
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176032000101235>
- Who Supports the ECB? Evidence from Eurobarometer Survey Data—Farvaque—2017—The World Economy—Wiley Online Library.* (é. n.). Elérés 2024. március 26., forrás
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/twec.12472>
- WTI Crude Oil Prices—10 Year Daily Chart.* (é. n.). Elérés 2024. április 7., forrás
<https://www.macrotrends.net/2516/wti-crude-oil-prices-10-year-daily-chart>
- Zmerli, S., Newton, K., & Montero, J. (2007). Trust in People, Confidence in Political Institutions, and Satisfaction with Democracy. *Spanish Journal of Sociological Research (Reis)* N.º 122, 2008, pp. 11-54
https://www.researchgate.net/publication/315883672_Trust_in_People_Confidence_in_Political_Institutions_and_Satisfaction_with_Democracy

Források

Európai Parlament. (2024). *Eurobarométer*.

<https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/hu/be-heard/eurobarometer>

in text: (Európai Parlament, 2024)

European Commission. (2015). *Eurobarometer 77.3 (2012)* *Eurobarometer 77.3 (2012): Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European citizenship and European values: Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European citizenship and European values (2.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12050>

European Commission, B. D. G. C. C. A. 1 'Strategy. (2016). *Eurobarometer 85.2 (2016)* *Eurobarometer 85.2 (2016) (1.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12633>

European Commission, Brussels. (2015a). *Eurobarometer 78.1 (2012)* *Eurobarometer 78.1 (2012): Europe 2020, The Financial and Economic Crisis, European Citizenship, and Information on European Political Matters: Europe 2020, The Financial and Economic Crisis, European Citizenship, and Information on European Political Matters (2.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12061>

European Commission, Brussels. (2015b). *Eurobarometer 82.3 (2014)* *Eurobarometer 82.3 (2014) (2.0.1)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12259>

European Commission, Brussels. (2015c). *Eurobarometer 82.3 (2014)* *Eurobarometer 82.3 (2014) (2.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12251>

European Commission, Brussels. (2015d). *Eurobarometer 82.3 (2014)* *Eurobarometer 82.3 (2014) (1.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12208>

European Commission, Brussels. (2017a). *Eurobarometer 79.3 (2013)* *Eurobarometer 79.3 (2013): Europe 2020, the financial and economic crisis, and European citizenship: Europe 2020, the financial and economic crisis, and European citizenship (2.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12718>

European Commission, Brussels. (2017b). *Eurobarometer 80.1 (2013)* *Eurobarometer 80.1 (2013): Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European Citizenship, and Information on EU Political Matters: Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European Citizenship, and Information on EU Political Matters (2.0.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12768>

European Commission, Brussels. (2017c). *Eurobarometer 82.3 (2014)* *Eurobarometer 82.3 (2014) (2.1.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12854>

European Commission, Brussels. (2017d). *Eurobarometer 85.2 (2016)* *Eurobarometer 85.2 (2016) (1.1.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12800>

European Commission, Brussels. (2017e). *Eurobarometer 86.2 (2016)* *Eurobarometer 86.2 (2016) (1.3.0)* [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12853>

European Commission, Brussels. (2017f). *Eurobarometer 87.3 (2017)* *Eurobarometer 87.3 (May 2017: Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship:*

Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship: Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship (1.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12847>

European Commission, Brussels. (2018). *Eurobarometer 88.3 (2017)**Eurobarometer 88.3 (2017)* (1.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13007>

European Commission, Brussels. (2019). *Eurobarometer 86.2 (2016)**Eurobarometer 86.2 (2016)* (1.4.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13313>

European Commission, Brussels. (2020a). *Eurobarometer 85.2 (2016)**Eurobarometer 85.2 (2016): Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship: Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship* (2.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13438>

European Commission, Brussels. (2020b). *Eurobarometer 86.2 (2016)**Eurobarometer 86.2 (2016)* (1.5.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13467>

European Commission, Brussels. (2020c). *Eurobarometer 86.2 (2016)**Eurobarometer 86.2 (2016): Priorities of the European Union, European Economy, European Citizenship, and Information on European Political Matters: Priorities of the European Union, European Economy, European Citizenship, and Information on European Political Matters* (2.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13602>

European Commission, Brussels. (2021). *Eurobarometer 87.3 (2017)**Eurobarometer 87.3 (May 2017: Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship: Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship: Priorities of the European Union, European Economy, and European Citizenship* (2.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13839>

European Commission, Brussels. (2022). *Eurobarometer 88.3 (2017)**Eurobarometer 88.3 (2017): Priorities of the European Union, European Economy, European Citizenship, and Information on European Political Matters: Priorities of the European Union, European Economy, European Citizenship, and Information on European Political Matters* (2.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.13938>

European Commission, Brussels DG Communication (COMM.A.1 'Research And Speechwriting'). (2013). *Eurobarometer 78.1 (2012)**Eurobarometer 78.1 (2012): Europe 2020, The Financial and Economic Crisis, European Citizenship, and Information on European Political Matters: Europe 2020, The Financial and Economic Crisis, European Citizenship, and Information on European Political Matters* (1.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.11706>

European Commission, Brussels & European Commission, Brussels. (2013). *Eurobarometer 79.3 (2013)**Eurobarometer 79.3 (2013): Europe 2020, the financial and economic crisis and European citizenship: Europe 2020, the financial and economic crisis and European citizenship* (1.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.11781>

European Commission, Brussels & European Commission, Brussels. (2014). *Eurobarometer 80.1 (2013)**Eurobarometer 80.1 (2013): Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European Citizenship and Information on EU Political Matters: Europe 2020, the Financial and Economic*

Crisis, European Citizenship and Information on EU Political Matters (1.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.11881>

European Commission, Brussels & European Commission, Brussels. (2016). *Eurobarometer 79.3 (2013)**Eurobarometer 79.3 (2013): Europe 2020, the financial and economic crisis and European citizenship: Europe 2020, the financial and economic crisis and European citizenship* (1.1.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.12445>

European Commission & European Commission. (2013). *Eurobarometer 77.3 (2012)**Eurobarometer 77.3 (2012): Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European citizenship and European values: Europe 2020, the Financial and Economic Crisis, European citizenship and European values* (1.0.0) [dataset]. [object Object]. <https://doi.org/10.4232/1.11558>

MELLÉKLETEK

1. WTI Crude Oil Prices - 10 Year Daily Chart

